

Treoirlínte ar theangacha

[Published in *Foinse*, 21 December 2003, p. 23.]

Tarlach Mac Congáil

Eisíodh treoirlínte idirnáisiúnta ar rialachán úsáid teangacha mionlaigh sna meáin chraolacháin ar na mallaibh. Tá sé mar phríomhchuspóir acu saoirse cainte agus eolais, chomh maith le hiolrachas cultúrtha agus teangeolaíochta a chothú sna meáin chraolacháin. Mar sin, féachann siad le hidirdhealú ar bhonn teanga a chur ó dhoras na meán craolacháin freisin.

Dréachtadh na treoirlínte faoi choimirce Oifig an Ard-Choimisinéara um Mhionlaigh Náisiúnta, Institiúid de chuid na hEagraíochta um Shlándaíl agus Chomhoibriú san Eoraip (Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE).

Leagtar dúshraith na dtreoirlínte i gcearta an duine: na poncanna cuí de chaighdeáin dhlíthiúla agus pholaitiúla idirnáisiúnta. In ainneoin go bhfuil dún daingean cosanta tógtha ag coinbhinsiúin na Náisiún Aontaithe agus Chomhdháil na hEorpa timpeall ar cheart an duine um shaoirse cainte (go ginearálta), is tearc an dlí idirnáisiúnta ó thaobh gnéithe saineiúla den cheart úd. Dá thairbhe sin, beidh bearna shuntasach á líonadh ag na treoirlínte. Cé nach mbeidh aon stádas dlíthiúil acu, táthar ag súil go dtarraingeoidh siad buille éifeachtach i réimse na polaitíochta; go n-imreoidh siad tionchar ar pholasaithe rialtais agus ar dhréachtadh reachtanna nua ar fud na hEorpa.

Príomhphointí

De réir na dtreoirlínte, ba cheart do rialtais polasaithe teanga a fhorbairt i leith na meán craolacháin. Ba cheart do na polasaithe céanna cothrom na Féinne a chinntiú do ghrúpaí teanga, chomh maith lena gcuid rannpháirtíochta i gcúrsaí craolacháin a chur chun cinn (san earnáil phoiblí mar aon leis an earnáil phríobháideach). Fágann sin gur cheart do na húdaráis chúí dul i gcomhairle le grúpaí teanga agus mionlaigh ar bhonn rialta agus go mór mór nuair a bhíonn polasaithe, reachtaíocht agus araile á bhforbairt acu.

Is léir tionchar chásanna de chuid na Cúirte Eorpaí um Chearta an Duine ar fhriotal na dtreoirlínte, go sonrath i dtaca le cúrsaí rialacháin de: ní mór do rialachán an Stáit fanacht i mbun na measarthachta i gcónaí. Ní féidir cosc a chur ar úsáid aon teanga faoi leith sna meáin chraolacháin, ná ní féidir le rialachán a chuireann aon teanga(cha) chun cinn úsáid aon teanga(cha) eile a chur ar gcúl.

Ní foláir an-lear ceisteanna a mheá agus a mheas agus córas rialacháin á mhúnlú agus á chur i bhfeidhm: ceisteanna socheolaíochta, gnéithe éagsúla agus iomadúla de na seirbhísí craolacháin atá ar fáil cheana féin agus an chaoi is fearr le freastal ar phobail a bhfuil teanga mhionlaigh mar ghnáthmhodh cumarsáide acu. Níor chóir do rialacha a bhaineann le haistriúchán (éigeantach) aon bhrú breise a chur ar chraoltóirí i dteangacha mionlaigh.

Molann na treoirlínte nua do na húdaráis Stáit deiseanna áirithe a thapú d'fhonn teangacha mionlaigh a chur chun cinn, ina measc: na teoracha don phróiseas ceadúnaithe i réimse an chraolacháin a chur in oiriúint do sprioc an iolrachais teangeolaíochta; áiseanna craolacháin a roinnt go cothrom ar ghrúpaí éagsúla; scéimeanna maoinithe a chur ar a gcosa do chlár i

dteangacha mionlaigh; forálacha den chóras cánach a chóiriú ionas go mbeidh siad níos fabraí do chraoltóirí a bhíonn ag freastal ar spriocghrúpaí áirithe; tacaíocht a thabhairt d'oiliúint lucht na meán craolacháin agus mic léinn le cumarsáid ina dteangacha éagsúla dúchais.

Cúlra

Tá 55 Ball-Stát san OSCE agus tá éagsúlacht thar na bearta le blaiseadh sna sochaithe taobh istigh dá limistéir. Ní haon áibhéil gur beag tír a bhfuil forlámhas ag aon teanga amháin inti. Agus sioc an tSóivéadachais fós á leá i gcuid de na Ball-Stáit agus gan bláthú ar ghais earraigh an daonlathais iontu go fóill, is ceist an-íogair í ceist úsáid teangacha mionlaigh. Ar ndóigh, is féidir le rialachán ar úsáid teanga an Stáit a bheith ina chlaíomh cultúrtha, náisiúnaíoch agus polaitiúil. Ar an téad céanna, is féidir le húsáid teanga mionlaigh nó teanga seachas teanga oifigiúil an Stáit a bheith mar sciath chosanta ag luachanna cultúrtha agus ag aitheantas do mhionghrúpaí éagsúla.

D'eascair na treoirlínte ón spéis a léirigh an tArd-Choimisinéir um Mhionlaigh Náisiúnta in úsáid teangacha mionlaigh sna meáin chraolacháin. Coimisiúnaíodh tuairisc chuimsitheach ar an rialachán cuí atá i bhfeidhm i mBall-Stáit uile an OSCE; tuairisc a chuir institiúidí ó Ollscoileanna Oxford agus Amstardam le chéile agus a foilsíodh le gairid (féach: <http://www.ivir.nl/index-english.html>). San am céanna, coimisiúnaíodh tuairisc eile ar ghnéithe den dlí idirnáisiúnta a bhaineann leis an gceist. Lena chois sin uile, tugadh cuireadh do ghrúpa saineolaithe neamhspleácha ó chearna éagsúla den domhan (ón Eoraip, go príomha) teacht i gceann a chéile chun na treoirlínte a dhréachtadh.

Cás na hÉireann

Cás iontach spéisiúil atá sa tír seo, ós rud é go bhfuil aitheantas bunreachtúil ag an nGaeilge mar phríomhtheanga oifigiúil an Stáit (Airteagal 8(1), Bunreacht na hÉireann), cé nach bhfuil forlámhas ag an teanga i ngnóthaí an Stáit ná i ngnóthaí laethúla mhórchuid an daonra. I mí Iúil seo caite, ritheadh Acht na dTeangacha Oifigiúla agus ní haon dóithín sin, ar a laghad chomh fada agus a bhaineann sé le soláthar seirbhísí rialtais trí mheán na Gaeilge agus le tábhacht shiombalach na teanga de. Sna hachtanna craolacháin, tugtar tacaíocht do dhéanamh agus do chraoladh clár as Gaeilge; tá stáisiún raidió agus teilifíse Gaeilge ar a mboinn agus tá siadsan ag stróiceadh leo.

Ina theannta sin, chruthaigh Coimisiún Craolacháin na hÉireann post nua anuraidh: post do Chomhordaitheoir Gaeilge. Is iad príomhaidhmeanna an phoist: “comhordú a dhéanamh ar chur chun feidhme mholtaí an Choiste Chomhairligh ar Chláir Ghaeilge agus úsáid na Gaeilge a mhéadú feadh an raoin aschuir craolacháin san earnáil neamhspleách ar fud na tíre”. Níl a mhacasamhail de phost in aon choimisiún craolacháin eile i 55 Ball-Stát an OSCE!

Rud eile de: ritheadh an Bille Craolacháin (Maoiniú) sa Seanad an mhí seo caite agus bhí sé faoi bhráid na Dála agus an t-alt seo á scríobh. Tá sé mar aidhm ag an mBille féachaint chuige “[...] go n-ullmhóidh Coimisiún Craolacháin na hÉireann scéim nó scéimeanna chun deontais a mhaoiniú d' fhonn tacú le cláir agus tionscadail teilifíse agus raidió áirithe as méid 5 faoin gcéad de ghlanfháltais i leith táillí ceadúnais teilifíse, do leagan amach cuspóirí scéime [...]”. Go hachomair, tugann an Bille tús áite do chineálacha áirithe clár, ina measc cláir ar chúrsaí oidhreacht, cultúrtha agus Gaeilge (ní dhéanfar cláir nuachta ná cúrsaí reatha a mhaoiniú faoi théarmaí an Bhille). Beidh craoladh na gclár ag buaicthráthanna féachana agus éisteachta ar

phríomhchoinníollacha an mhaoinithe. Meastar go gcuirfear 8 milliún Euro ar fáil in aghaidh na bliana do dhéanamh na gclár amach anseo.

Uaidh sin uile, dealraíonn sé go bhfuil Éire chun cinn ar chuid mhaith tíortha eile maidir le cosaint/cur chun cinn teanga(cha) atá faoi scáil teangacha eile de. Ach é sin ráite, níor dhochar ar bith do lucht déanta polasaithe sa tír seo staidéar grinn a dhéanamh ar na treoirínite nua chun féachaint le tuilleadh cleití a chur ina gcaipín!

* Beidh na treoirínite ar fáil gan mhoill ag: <http://www.osce.org/hcnm/>